

7.3 LDK luomų pagrindinės teisės ir prievolės

Luomas – socialinė grupė, turinti įstatymais ir papročiais nustatytas paveldimas teises, privilegijas ir pareigas. Viduriniais amžiais priklausymas vienam ar kitam luomui, išskyrus dvasininkų, buvo paveldimas. LDK buvo du privilegijuoti luomai: bajorų arba šlėktų (susidarė XIV a. pab. ir XVI a.) ir katalikų dvasininkų (nuo 1387 m.). Miestiečiai ir valstiečiai buvo nepilnateisiai prievoliniai luomai.

Lietuvoje XIV–XVI a. susiformavo šie luomai:

Karalius ir Didysis kunigaikštis – užėmė aukščiausią feodalinės visuomenės vietą, valdė didžiulius žemės plotus.

Dvasininkija – išimtinių teisių, lengvatų arba privilegijų turintis luomas. Nuo bajorų skiriasi tuo, kad šios teisės ir privilegijos nepaveldimos.

Bajorija – luomas, turintis išimtinių teisių, lengvatų arba privilegijų. Svarbiausia bajorų pareiga – ginti valstybę.

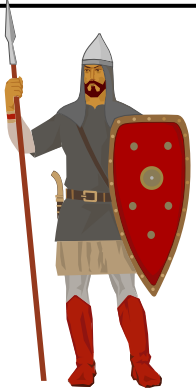

Miestiečiai – feodalinės visuomenės luomas, kurį sudarė laisvieji miestų gyventojai, paklūstantys viduramžiais susiklosčiusiems miestų įstatymams.

Valstiečiai – LDK visuomenės sluoksnis, neturėjęs išskirtinių teisių, negalėjęs daryti įtakos ir veikti visuomeninio bei politinio gyvenimo. Po 1557 m. valakų reformos galima kalbėti ir apie galutinį valstiečių įbūdžiavinimą.

7.3 LDK luomų pagrindinės teisės ir prievolės

1. Palyginkite luomus ir užpildykite lentelę. Remkitės schema.

	Teisės ir privilegijos	Pareigos ir prievolės
Bajorų 		
Dvasininkų 		
Miestiečių 		
Valstiečių 		

7.3 LDK luomų pagrindinės teisės ir prievolės

Luominė visuomenės santvarka Lietuvoje ėmė klostytis tik XIV a. pab., kai šis procesas Vakarų Europoje jau baigėsi, todėl LDK luominė sistema buvo labai savita. Daug teisių LDK aukštuomenė gavo po Krėvos (1385 m.) ir Liublino (1569 m.) unijų. Luomų formavimuisi pagrindą padėjo Jogailos privilegijos bajorams, katalikų dvasininkijai ir miestiečiams.

Bajorų luomas LDK baigė formuotis XVI a. pr. Bajorų luomas buvo aukščiausias, turėjęs daugiausia teisių ir mažiausiai pareigų. Pagrindinė bajorų pareiga buvo karinė tarnyba visuotinio šaukimo principu. Mokesčius jie mokėdavo tik tada, kai juos patys užsidėdavo Seime. Teoriškai visi luomo atstovai buvo lygūs, tačiau pagal turta, socialinį prestižą ir valdžios apimtį skyrėsi. Skiriami didikai (neformali luomo viršūnė), turtingi, vidutiniai, smulkūs bajorai ir plikbajoriai (neturintys žemės). Priklausomybės bajorijai kriterijai nusistovėjo XV a. (Horodlės akte) – tai kilmė ir žemė. Bajorai XVI–XVIII a. Abiejų Tautų Respublikoje sudarė 6–10 proc. gyventojų. Priklausymas luomams dažniausiai buvo paveldimas, lemiamas ne ekonominės padėties, bet tradicijų. Nors dažnai ir atrodydavo neteisinga, kad bežemis bajoras turi daugiau privilegijų, kurias jam suteikė kilmė, nei valstietis, kuris daug turtingesnis, tačiau neturėjo kilmę įrodančių dokumentų.

Kitą privilegijuotąjį luomą sudarė **dvasininkai**. Dvasininkijos luomas turėjo dideles teises, galėjo prisidėti prie valstybės valdymo, buvo uždaras ir atsiribojęs nuo kitų visuomenės sluoksnių. Esminis skirtumas nuo bajorų luomo buvo tas, kad dvasininkų teisės ir privilegijos nebuvo paveldimos. Sudėtinga būtų apibūdinti **miestiečių** luominę priklausomybę. Jie neturėjo privilegijų kaip bajorai. Dauguma miestų ir miestelių gyventojų nebuvo gavę jokių privilegijų. LDK tik nedaugelis miestų gaudavo savivaldos teises ir jų gyventojai galėjo save vadinti atskiru luomu, tačiau, lyginant su dvasininkais ir bajorais, šio luomo narių teisės prisidėti prie valstybės valdymo buvo labai ribotos.

Pats gausiausias ir jokių teisių neturintis luomas buvo **valstiečiai**, kurie neturėjo jokių politinių, ekonominių ar socialinių teisių, tik prievolės. Valstiečių luomo susiformavimo data galima laikyti 1557 m., kai prasidėjo agrarinė valakų reforma. Tada jų žemės buvo paverstos sklypais, už kuriuos reikalauta mokėti rentą, o jie patys tapo baudžiauninkais, be teisės tapti bajorais. **Baudžiauninkai** (priklausomi valstiečiai) buvo skirstomi į:

- lažininkus (už žemę ėjo lažą bajoro dvare) – Rytų Lietuvoje;
- činčininkus (už žemę mokėjo piniginį mokesť – činčą) – Žemaitijoje.

Remiantis vadovėlio autoriniu tekstu parenkite pranešimus "LDK luomų pagrindinės teisės ir prievolės" ir pristatykite klasėje.

Baudžiava – įteisinta feodalo galimybė naudotis valstiečio darbu, turtu ir asmeniu, draudimas valstiečiams keisti šeimniną, keltis gyventi į miestą.

7.3 LDK luomų pagrindinės teisės ir prievolės

2. Remdamiesi šaltiniu ir pamokoje pateikta medžiaga, atsakykite į klausimus.

JUOKDARYS VALDOVO DVARE

Straipsnyje „LDK istorija: linksmintojai Vytauto dvare – muzikantai, neūžaigos, juokdariai“ istorikas Rimvydas Petrauskas rašo:

1427 m. rengdamas tolimą žygį į Rusios žemes, Vytautas specialiai Ordino magistro paprašė, kad dalyvauti šiame žygyje leistų savo juokdarius Henė.

Žygio pradžioje Henė iškrėtė pokštą, kuris taip patiko didžiajam kunigaikščiui, kad jį aprašė atskirame laiške magistrui: „Teikitės žinoti, kad riteris Henė pavijo mus Krėvoje per žygį, apie kurį Jums esame rašę, ir dėkojame, kad jį mums atsiuntėte. Tačiau jis atvyko kaip riteris, išsirengęs į žygį, todėl nori būti sąmojingas ir protingas. Kadangi mes jį į riterius išventinome, daugiau nenori būti juokdarius ir išdaigininku. Ir mus įtikinėjo, kad jei jį į riterius išventinome, daugiau neturime juokdarius laikyti. Tada nepaklusniai numetė juokdario drabužį, o mes jam panele lazda pagrasinome. Galiausiai nusprendė rytais būti riteris, protingas ir padorus, o vakarais atlikti juokdario pareigas.

Rimvydas Petrauskas „LDK istorija: linksmintojai Vytauto dvare – muzikantai, neūžaigos, juokdariai“

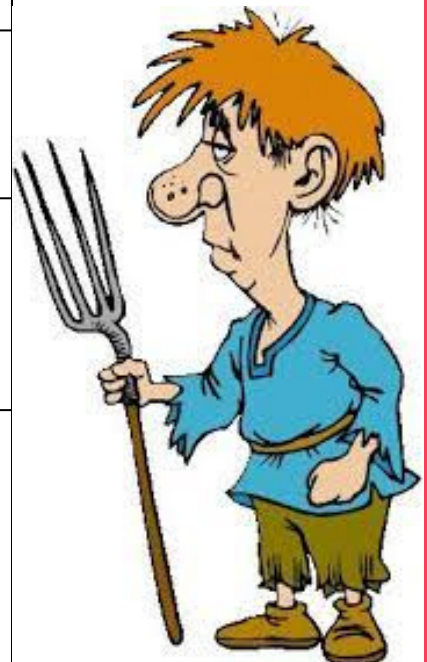
1. Kuo vardu buvo Vytauto Didžiojo juokdarys?
2. Kodėl juokdarys panorė būti išventintas riteriu?
3. Kaip manote, kodėl didžiajam kunigaikščiui reikalingas juokdarys? Parašykite bent dvi priežastis.

7.3 LDK luomų pagrindinės teisės ir prievolės

3. Naudodamiesi Lietuvių kalbos žodynu nustatykite baudžiauninko prievoles.

Prievolė	Ką reikėjo atlikti
Lažas	Mokėti bajorui mokestį pinigais
Duoklė	Padėti dvarui atlikti didelius darbus (šienapjūtės, rugiapjūtės, mėšlavežio)
Činšas	Tiesti kelius, taisyti tiltus, kasti griovius, tvenkinius
Talka	Tarnauti svetimoje kariuomenėje 25 ar daugiau metų
Gvoltai	Dirbti dvare kelias dienas per savaitę
Pastotės	Vežti dvaro prekes į kitus miestus, gabenti statybines medžiagas
Rekrutai (nuo XIX a.)	Duoti dvarui grūdų, paukščių, gyvulių, grybų, riešutų, verpalų, drobių ir t.t.

7.3 LDK luomų pagrindinės teisės ir prievolės

4. Įvardykite paveikslėliuose vaizduojamus daiktus ir tinkamose vietose parašykite jų pavadinimus.

Žodžių sąrašas:

*sviestamušė,
grėblys,
balana,
tintuvas,
vyžos,
girnos,
gelda.*

